

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

Quæstio 2. Rectene Hyeronimum Erasmus hoc loco accuset?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82999](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82999)

duces eorum. Hinc quod apud Prophetam ponitur בִּלְחֵם Bealphe in regimine, si literas spectes utrunq; designat, & in millibus, & in duob; seu Chiliarchis. Licetq; est utroq; modo vertere. Eundē etiā sensum esse constat: Cum enim Israel in tribus, illa per familias, & Chiliadas distributa essent, singulis porro millibus præessent Chiliarchæ, confusis his loquebantur; ponendo familias pro cætu & principibus, & principes ipsos, pro cætu. Sic Iud. 6. 15. בִּלְחֵם familia mea, seu Chiliad mea. Sic Exod. 18. 21. Num. 1. 16. & 10. 4. Deur. 1. 15. 1. Reg. 8. 12. & 17. 18. Sensus igitur est, Bethlehem nequaquam minima est comparata tot Chiliarchis Iudæ; nam illa suam dignitatem eximiam habet; vel comparata millibus seu familiis Iudæ. Vtroque enim modo confertur millenariis, seu principibus. Nam Bethlem, hoc est princeps eius, & familia, comparatur principibus & principibus aliis. Si enim comparo Britannum regem Franco, aut Coronæ Coronam, aut regnum regno, eodem sensu intelligor, non enim personam personæ, sed reges quā reges sunt, & regna confero.

§. 9. Causa adiungitur comparationis, non verus, sed noua, & magna, quia exiet dux. Nempe Rex regum, Christus; Iudæi teste Chrysostomo, Theodor. Theophylact. in hunc locum, de Zorobabele interpretati sunt. Zorobabel enim filius Salathielis Babylonē natus est; forte Bethlehem nunquam auraro adiit. De nascituro non de mortuis querit Herodes. Post Michæ vaticinium, nullus celeberrimus ducum natus est Bethlemæ. Nec Zorobabel tantuserat, nec proprie מֶלֶךְ dominator, sed Persæ obnoxius, & eius iussu regnans. Si igitur urbs illa ab alumnorum aliquo prerogatiuam habitura erat in Israel, & ex Davide eam habere poterat, aliisque qui in ea nati, Zorobabele maiores fuerunt. Denique non conuenit Zorobabeli, quod propheta adiunxit, Egressus eius a diebus æternitatis.

Quod vero noster vertit *nos uenerit*, pascet, aliaque non mutant, sed exponunt sententiam. Non enim solent verba annuere Evangelistæ. Quo ipso ostendunt, quantum à vero aberrant, qui scripturas perpetuo iactant, sensum eius vel non percipiunt, vel deprauant. Locum notare Euāgelista uoluit, sensum omnibus notum indicare, Vnde discimus in illa Ecclesia non modò scripturæ verba, sed sensum quoque fuisse. Omnium enim iudicio constabat, de Christo locum Prophetæ, non de alio quopiam rege vel duce intelligendum.

§. 10. Iudæos Tertullianus etiam hoc loco confutat; frustra eos Messiam expectare de Bethlehem nasciturum, cum nemo in illa Iudæorum esse possit. aduersus Iudæos, c. 12. Igitur quoniam filij Israel adfirmant nos errare recipiendo Christum, qui iam uenit, præferimus eis ex ipsis scripturis, iam uenisse Christum, qui nunciabatur. Nasci enim eum oportuit in Bethlehem Iudæ. Sic enim scriptum est in propheta: Et tu Bethlehem non minima es in duobus Iudæ. Exte enim exiet dux qui pascat populum meum Israel: Si autem natus adhuc non est qui processurus dux de tribu Iudæ ex Bethlehem nunciabatur, oportet enim eum de tribu Iudæ & à Bethlehem procedere: animaduertimus autem tunc neminem de genere Israel in ciuitate Bethlehem remansisse, & exinde quod interdictum est, ne in consinio ipsius Regionis demoretur quisquam Iudæorum, ut hoc quoque esset adimpletum per prophetam: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni exusta, id est, quod belli tempore eis euenerit, regionem uestram in conspectu uestro exteri comedent, & deserta & subuersa erit à populis alienis. Et alio loco sic per Prophetam dicitur: Regem cum claritate uidebitis, id est Christum facientem uirtutes in gloria Dei Patris, & oculi uestri uidebunt terram de longinquo: quod uobis pro meritis uestris post expugnationem Ierusalem, prohibitis ingredi in terram uestram, de longinquo eam o-

culis tantum uidere permissum est. Anima, inquit, uestra mendicabitur timorem, scilicet quo tempore excidium sui passi sunt. Quomodo igitur nascetur dux de Iudæa, & quatenus procedet de Bethlehem, sicut diuina Prophetarum volumina nunciant, cum nullus omnino sit illic in hodiernum derelictus ex Israel, cuius ex stirpe possit nasci Christus.

Efficax hoc tempore argumentum est, nemo enim domo David aut superest, aut superesse sciri potest. Etsi enim forte ex regia familia aliquis superlit, nemo tamen est, qui id non modo probare valeat, sed ne Nemo Iudæorum qui id falso iactare audeat. Non igitur testimoniū ullo ostendere possunt Messiam suum esse de domo David; perinde autem in hoc genere est, vel non esse vel non posse probari.

Documenta genealogiæ perierunt, postquam ille genitus est, propter quem olim seruabantur.

§. 11. Denique præterire non debeo Caluini errorem, ut qui pueriliter ipse labatur, aliis nihil ignoscat. Et quia, inquit, Grace scribebat, receptam lectionem secutus est. Nam ex hoc loco, & similibus colligere promptum est, lingua Hebraica non fuisse ab eo compositum Euangelium.

An obsecro unquam ille Græcam lectionem inspicere uoluit? Supra lect onem Septuaginta attuli, eiusque uarietatem. Nul'a est, quæ non æque à hic secutus Matthæi lectione discrepet, atque Hebræa. Ad collationem contextus appello.

Quomodo igitur receptam lectionem secutus est? Quod si Caluinus Matthæum negat Hebraice scripsisse, quia uerba Hebræa de uerbo non exprimit; concludam ego pari ratione, ne Græce quidem scripsisse; quia Græcam lectionem non est secutus. Verum hac de re sat dictum in prologomenis.

QVÆSTIO II.

Rectene Hieronymum Erasmus hoc loco accuset?

§. 1. Hieronymus ad Pammachium de hoc loco, alii que disputat, nec rem definit, sed nec opus erat definitione ad eius disputationis institutum. Hoc autem temere arripit: Erasmus grauius eum accusat, & Erasmi imitator Ludouicus Viues, in c. 30. l. 18. de ciuit. Summa in eo est, quod Hieronymus dicat Apostolos potuisse in hisce testimoniis proferendis errare. Verba Erasmi proponam, deinde respondēdo: Quamquam autem dicta magni doctoris præter scripturam ad fidem pertineant; Quia tamen ferendum non est, ut illam aliena temeritate in tam grauem suspicionem ipsam peruari, hac quasi digressiuncula eum defendendum suscepi: idque etiam Sectariorum causa; qui non modo Hieronymi accusandi occasionem arripiunt auarissima importunitate; sed etiam eleuandæ diuinorum literarum auctoritatis sumunt audaciam, ut ex Vorstio, aliisque docui alio in loco. Huic tanto flumini cohibendo, quo primum patrum sepes, limitisque obruantur; deinde Prophetarum, & Apostolorum fundi euertuntur ab omnibus mature obices ponendi sunt. Erasmus uero audiamus. Testimonium hoc sumptum est ex Michæ capite quinto. Diuus Hieronymus ingenue fatetur, id quod refertur à Matthæo, neque cum editione Septuaginta, neque cum Hebraica ueritate per omnia conuenire: siue quia uoluerit Euangelista studiose referre, sicut ab illis fuit receptum, ut ostenderet Scribarum & Phariseorum in diuina scriptura negligentiam: siue iuxta quorundam opinionem, quod ipsi Euangelistæ testimonia sua huiusmodi non è libris de prompterint, sed memorie fidentes, ita ut lapsi sint: quandoquidem deprehenditur aliquoties in sensibus quoque nonnulla diuersitas,

ueritas, ut verba prudentes neglexerint. Atque hic sane ne quis offendi possit infirmior, aut etiam morosior, non grauabor ipsa Hieronymi verba subscribere ex huius loci commentariis. Quod inquit, testimo-

*Scribas pu-
rat male
protulisse.*

*Hieronymi
verba.*

niū nec Hebraico, nec Septuaginta interpretibus conuenire, me quoque tacente peripicuum est, & arbitror Matthaeum volentem arguere, scribarum & sacerdotum erga diuinā scripturā lectionem, negligentiam, sic etiam posuisse, ut ab eis dictum est. *Sunt autem qui asserunt, in omnibus pene testimoniis, quae de veteri testamento sumuntur istiusmodi inesse errorem, ut aut ordo mutetur, aut verba, & interdum sensus quoque diuersus sit, vel Apostoli, vel Euangelistae, non ex libro carpentibus testimonia, sed memoria credentibus, quae non nunquam salitur. Haec* Hic Hieronymi verba recensimus. Apparet autem hoc loco virum eruditissimum magnis fuisse cō-

*Legē scie-
bant Pha-
risaei.*

strictum angustis; unde vix explicare se potuerit. Nam prior illa ratio, quam suo nomine refert, ut cum sanctissimi viri pace dixerim, coactior videtur & affectatior. Primum enim id quod sequitur, sic enim scriptum est per prophetam, non minus commode potest ad Euangelistā quam ad Phariseorum personam referri. Deinde nusquam repetire licet, Phariseos & scribas in hoc natos, quod legem ignorarent, sed quod ambitione & avaritia corrupti, videntes non viderent. Etenim iuris peritus rogatus à Christo, quid legeret de magno mandato, respondet incontinent: *Diligas Deum tuum, &c.* & ille approbato illius responso: *Hoc fac, inquit, & viues.* Porro Saducaei dictum est, *Non intelligentes scripturas.* Arbitror autem eundem esse locum qui narratur Luca decimo, Matthaei vigesimo secundo, & Marci duodecimo: apud Lucam iustus peritus interrogatus Domino respondet, apud Matthaeum Dominus respondet, quemadmodum & apud Marcum. Sed ipse Marcus praebet ansam soluendae dissonantiae, apud hunc enim scriba repetit & approbans Domini responsum velut interpretatur. Apud Matthaeum vero fit mentio, Phariseorum qui per legis peritum proponunt questionem. Iam altera defensio, quam aliorum nomine recenset Hieronymus, aliquanto etiam est durior: Videlicet memoria lapsos Euangelistas, saepenumero dissentire verbis ab Hebraeo, nonnunquam & sensibus. Et hanc sententiam ita refert aliorum titulo, ut tamen non inflectatur velut impiam.

*Durū di-
cere, me-
moriam la-
psos Apo-
stolos.*

Notauit hunc locum idem Hieronymus in libello ad Pammachium de optimo genere interpretandi, palam ostendens Euangelistam non solum verbis dissidere à Propheta verbis, verum etiam sensum prorsus esse contrarium. Nam quod est in Hebraeo, *Paruulus es in millibus Iuda, & septuaginta vertunt: Modicus es ut sis in millibus Iuda, Euangelista dixit: Nequaquam minima es in millibus Iuda.* Et tamen Propheta sensum magis approbare videtur Hieronymus, ostendens eum consentire cum verbis Domini Pauli: Elegit infirma mundi Deus, ut confundat fortia. Atque hunc locum ita claudit Hieronymus: Haec replico, non ut Euangelistas arguam fallitatis, hoc quippe impiorum est, Celsi, Porphyrij, Iuliani, sed vere prehensores meos arguam imperitiae, & impetrem ab eis veniam, ut concedant mihi in simplici epistola, quod in scripturis sanctis, velint, nolint, Apostolis concessum fuit. Haec Hieronymus. Certe Hieronymus non id postulat sibi concedi, ut sensum reddat contrarium, sed ut aliis verbis eandem esset sententiam. At in Euangelista facit sensum prorsus esse pugnantem cum sensu Prophetae. Quod si conceditur Euangelistae, multo magis ignoscendum sit Hieronymo. At fallitatis crimen abominatur in Euangelistis, & per hoc ipsum non item. Neque enim continuo forte vacillet totius scripturae Sacrae autoritas, si ubi variant, vel in verbis, vel in sensu, modo summa constet eorum rerum,

*Accusatio
Hierony-
mi.*

de quibus agitur, & unde cardo pendet nostra salutaris. Vt enim spiritus ille diuinus mentium apostolicarum moderator, passus est suos ignorare quaedam, & labi, errare quae alicubi iudicio sine affectu, non solum nullo incommodo Euangelii, sed hunc etiam ipsum errorem veritatem adiumentum nostrae fidei: ita fieri potuit, ut sic temperatū organum Apostolicae memoriae, ut etiam si quid humano more fugisset, id non solum non derogeret fidei diuinae scripturae, verum etiam si dem arroget, apud eos, qui alioqui de composito scriptum calumniari poterant. Quod genus sit si nomen pro nomine sit positum, id quod alicubi factum fuerit Hieronymus, aut si quid non suo narratur ordine, in quo saepenumero torquetur veteres interpretes: Et Hieronymus in praefatione commentationum quos scripsit in Matthaeum, testatur, *Marcum ea quae audiuit à Petro iuxta fidem gestorum retulisse potius quam ordine.* Spiritus ille celestis totum hoc salutis nostrae mysterium arcanis consiliis & abstrusis humano ingenio rationibus moderatus est. Neque nostrae facultatis est, neque Christianae modestiae, quibus modis suum negotium temperat, praescribere. Solus Christus dictus est veritas, unus ille caruit omni errore. Adfuit spiritus diuinus & Diuo Cypriano, ut est probabile, & tamē quaedam illius reiciuntur ab orthodoxis: adfuit & Hieronymo, reiciuntur & huius nonnulla: adfuit Augustino, atque ipse quaedam sua recantauit. Prima quidem autoritas debetur Apostolis & Euangelistis: Sed fieri potuit, ut Christus occulto nobis consilio, quiddam humanum in his quoque iudicare voluerit, perspicuus hoc ipsum ad humani generis restitutionem conducere. Poterat suos semel omni ignorantia, omni liberare errore, at iuxta Augustinum & post acceptum spiritum sanctum de liquit Petrus, & ita deliquit, ut à Paulo meruerit acriter obiurgari. Dissentit à Barnaba Paulus, quod fieri non potuit, nisi alterutro errante. Quod si prorsus existemus labefactari scripturae totius autoritatem, si vel leuissimus error yquam insit, certe plusquam probabile est, in omnibus exemplaribus, quibus nunc videtur Ecclesia Catholica, nullum esse tam emendatum, cui non vel casus, vel studium alicuius, mendae nonnulli lapsus esset. Iam si placet superior rationi, aut hoc plane negandum est, ut labafcet vniuersa fides scripturae. Atque haec dixerim, optime lector, non quod huius sententiae velim vel auctor esse, vel patronus, sed si qui forte sunt, qui putent huiusmodi nodos, quos aliquot nec Hieronymus, explicari non posse, ne protinus sic interpretentur, ob vnum aut alterum verbulum, labefactandam totius scripturae S. auctoritatem, iniquiores erga sacros libros, quam erga prophanos. Grauis auctor est Sueronius, etiam in vno, aut altero loco lapsus esse comperitur. Quod suffugium si non recipitur, equidem malo credere, vel apud Hebraeos, vel apud nos, locum esse deprauatum, aut si quid mutatum est diuino consilio in melius: aut denique scripturam quidem esse sinceram, sed nostram imbecillitatem non allequi mysterium. Id repeto si Hieronymo fuisset Euangelium Matthaei scriptum Hebraice, hoc sane loco testimonium illius adduxisset. Quanquam autem impudens videri possit, si nos conemur explicare nodum, quem Hieronymus ipse non explicat, explicaturus haud dubie, si potuisset: tamen illud secum perpendat velim lector prius, ac diligens, num hac ratione possit ex angustis his emergi, ut dicamus, subito in medio sermone personam commutatam; quod alias quoque factum animaduertimus in sacris literis. Imaginemur; Prophetae verba sic recitari, vel à Phariseis, vel ab Euangelista, ut de suo nihil admisceat, quod tamen haudquaquam aduersetur sensui prophetiae. Siquid cum propheta sentiret antea Bethleem humile, contemptumque fuisse praecar-

teris. Error non conciliat auctoritatem.

Error de centum non est salutaris.

Nullus error in scriptura aliter mittitur.

teris Iuda ciuitatibus, tamen futurum, ut eiusmodi partu edito, superet omnes felicitate, celebritate: quod a Propheta dictum erat, tacuit Euangelista, quod sensu explicuit, non ad id tempus respiciens, quo haec scripsit Propheta, sed ad sua tempora, quibus edito Iesu, desit esse minima Bethlehem, ac maxima coepit esse, perinde quasi dixisset: Quod olim praedictum est a vate, fore ut ex omnium minima heres omnium maxima, id iam contigit.

§. 2. Haec quae contra sanctum Hieronymum dicuntur, magna cum iniuria sancti viri proferuntur. Quod ad eius & veritatis defensionem omnino cognoscendum est.

Primo ait testimonium nec cum Hebraico, nec cum septuaginta interpretibus conuenire. Quod idem fieri potest, quia verbis discrepare, sensu conuenire illa de quibus disputatur, *in casu* possunt.

Deinde Euangelistas aut Sacros Scriptores, memoriam lapsos non dixit Hieronymus, sed ita refert alios sensisse. Non esse illam Hieronymi sententiam ex ipso clare omnino doceo. Nam Euangelistas non arguit falsitatis, quod ait, esse Celsi, Porphyry, &c.

Hieronymus in quo in simplice Epistola, quod illis concessum est, & quidem sanctissimo viro in mentem venit, ut sibi concedi potestatem peruenienti sensum, aut contrario sensu vertendi, aut sane, ut de memoria fallente recitatus falleret. In primis consideranda est quaestio, quae tum controuertebatur. Epistolam S. Epiphaniij Hieronymus interpretatus est, amuli calumni bantur, verbum verbo cum non reddidisse, ita enim ille, de optimo genere interpretandi queritur. cap. i. Deditque aduersarius contra me latrandi occasionem, ut inter imperitos conueniret. Me falsarium, me verbum non expresse de me sententia. Hoc genus interpretandi damnat. Ita se B. Anselmus non tonium transposuisse, ut nihil desit ex sensu, desit ex verborum bis. Alij syllabas aucupentur, inquit, & literas, tu quare sententiam sentias. De ea igitur versione loquitur, qua integro sensu, verba variant.

Deinde sibi vult concedi, quod illis concessum est, & quidem sanctissimo viro in mentem venit, ut sibi concedi potestatem peruenienti sensum, aut contrario sensu vertendi, aut sane, ut de memoria fallente recitatus falleret. In primis consideranda est quaestio, quae tum controuertebatur. Epistolam S. Epiphaniij Hieronymus interpretatus est, amuli calumni bantur, verbum verbo cum non reddidisse, ita enim ille, de optimo genere interpretandi queritur. cap. i. Deditque aduersarius contra me latrandi occasionem, ut inter imperitos conueniret. Me falsarium, me verbum non expresse de me sententia. Hoc genus interpretandi damnat. Ita se B. Anselmus non tonium transposuisse, ut nihil desit ex sensu, desit ex verborum bis. Alij syllabas aucupentur, inquit, & literas, tu quare sententiam sentias. De ea igitur versione loquitur, qua integro sensu, verba variant.

Neque obstat, quod dicere videatur, sensum esse contrarium; id enim de sensu, qui prima se fronte prodit, ut fieri solet in omnibus, quae sunt *in casu* apparent, quasi contraria, cum nullo modo talia sint: Verum ipsum audire praestat. In eodem, inquit, Euangelista legimus, Herodem ad aduentum Magorum iussit abire, scribisque & sacerdotibus congregatis, sistitatum ab eis, ubi Christus nasceretur, illosque respondisse, in Bethlehem Iuda. Sic enim scriptum est in Propheta: Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in ducibus Iuda: ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Israel. Hoc exemplum in vulgata editione sic fertur: Et tu Bethlehem domus Ephrata, modicus es, visus in millibus Iuda: de te mihi egredietur, ut sit princeps in Israel. Quanta sit inter Mattheum, & Septuaginta verborum, ordinisque discordia, magis hoc admiraberis, si Hebraicum videris, in quo ita scriptum est: Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Considera gradatim, quae ab Euangelista sunt posita. Et tu Bethlehem terra Iuda. Pro terra Iuda, in Hebraico Ephrata habetur, in Septuaginta, domus Ephrata. Ut pro, Nequaquam minima es in ducibus Iuda: in Septuaginta legitur. Modicus es, visus in millibus Iuda. Sensusque contrarius est, Septuaginta sibi in hoc duntaxat loco, & Hebraico concordant. Euangelista enim dixit, quod non sit paruulus in ducibus Iuda, cum e regione sit positum, paruulus quidem est & modicus; Sed tamen de te mihi paruulus & modicus egredietur dux in Israel secundum illud Apostoli: Elegit infirma mundi Deus, ut confundat fortia. Porro quod legitur, qui regat, vel qui pascat populum meum Israel, aliter in Propheta esse perspicuum est. Haec replico non vi Euangelistas arguam falsitatis (hoc quippe impiorum est Celsi, Porphyry, Iuliani)

sed ut reprehenses neos arguam imperitia & impetrem ab eis veniam, ut concedat mihi in simplici Epistola, quod in Scripturis Sanctis, velint nolint, Apostoli concessuri sunt.

Non est instituti illius probare eundem sensum esse, nec conciliare loca Scripturae, sed tantummodo demonstrare mirum non esse, si auctoris & interpretis diuersa sententia aliquando videantur. Adeo vero religiose haec in re iudicat, ut cum in vna Scriptura inuenit, quod in alia non est, nihil de alterutra definit. Legimus inquit iuxta Lxx. duntaxat interpretes, in Iesu Naue, ubi tribus Iuda vrbis & oppida describuntur, inter cetera etiam hoc scriptum Theco & Ephrata, haec est Bethlehem, & Phagor, & Aetham, & Culon, & Talam & Soris, & Carem, & Galim, & Berber, & Mancho ciuitates vndecim & viculorum: In obscuris quod nec in Hebraico, nec apud alium interpretem, & siue de intelligenteribus libris erasum sit malitia Iudaorum, ne Christus de tribu Iuda ortus videretur, siue a Lxx. additum, nequaquam liquido cognoscetes, certum quid nouimus.

In eo igitur totus est, ut de monstrat septuaginta & Apostolos verbum de verbo non reddidisse, sed sensum tenuisse. Dies me, ait, & 3. deficiet, si omnium, quae ad sensum interpretati sunt, testimonia replicauero. Sufficiunt in praesentia nomina, si Hilarij confessorum, qui Homilias in Iob, & in Psalmos, tractatus plurimos in Latinum verius & Graco, nec sum non a sedulo littere dormitanti, & putida rusticorum interpretatione verba ab se torfit, sed quasi captiuos sensus in suam linguam victoriosius retransposuit. Nec hoc mirum in ceteris saculis, videlicet, aut ista teneri Ecclesia viris, cum septuaginta interpretes, & Euangelista, atque Apostoli idem in sacris voluminibus fecerint. In omnibus vero exemplis ostendit, non sensum esse pugnantem, sed verborum. ut Marci. 5. Zach. ii. Sed & in Hebraeo, cum sensus idem sit, verba praepostera sunt, & pene diuersa. Accusant, inquit, Apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraico, nec Septuaginta congruat translatoribus, & quod his maius est, erret in nomine: pro Zacharia quippe Ieremiam posuit, sed absit: hoc de Christi pedissequo dicere: cui cura fuit, non verba & syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere. Hieronymus in eadem Epistola docet saepius Euangelistas & Apostolos errare non posse. Nec tamen illa explicat, sed aduersariis concilianda relinquit, ut illa quae magis discrepare videtur ipsi conuenire doceant, eo loco Hieronymus quoque modo Hieronymum excusent, cuius verba verbis, non statim respondent, sed sensibus, sensus. non conueniunt in c. i. Ezech. Theodotionem reprehendit illa dicit, qui quod contrarium apparebat, omisit. Quod, se pugnatia quirit: Et animalia currebant, & eueriebantur quasi species videntur. Bereh: de editione Theodotionum in Lxx. additum est. Qui (ne contra priores duas sententias Propheta dicere videretur) hoc quod putabant esse contrarium, id est & animalia currebant, & eueriebantur, silendum putauerunt, ne legenti scandalum facerent. Melius est autem in diuini libri transferre, quod dictum est, licet non intelligas quare dictum sit: quam auferre quod nescias. Alioquin & multa alia quae ineffabilia sunt, & humanus animus capere non potest, hac licentia delebuntur.

Sensit Hieronymus, quod & Augustinus Epist. 96. Solis & omnibus libris Apostolicis fidem habendam. Ego enim facior caritati tuae, solis eis Scripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, didicisse hunc morem, honoremque. Nullus deferre, ut nullum eorum autorem scribendo aliquid errasse firmitissime credam, ut si aliquid in eis offendero, quod videatur contra scripturam veritatis: nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, propter errorem vel meum non intellexisse, non ambigam. Alios autem ita uir lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque, prepolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, perscrutari potuerunt. Nec te, mi frater, sentire aliquid aliud existimo: prorsus, inquam; non te arbitror sic legi libros tuos velle, tanquam Prophetarum & Apostolorum: de quorum scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est.

Nur

Nunquam igitur, ne semel quidem admittendus est, nec lingua lapsus vel memoria in Scriptore Sacro. Cum enim diuina litera a Deo ad nos sine missa, in Deum culpa turpitudineque mendacii transcriberetur, quod si humana fragilitatis errores diuinae veritati dicamus admistos; non potest nobis de authentica scripti fide constare, nisi quid sincere diuinum, quid hominum initio adulteratum sit, ostendatur. Hieronymus etiam nymus sane grauiter se excusat Augustino, ne officio sum mendacium defendere videatur. Ego, inquit, imo alij ante me exposuerunt causam, quam putauerant, non officiosum mendacium defendentes, ut tu scribis, sed ostendentes honestam dispensationem, ut & Apostolorum prudentiam demonstrarent, & blasphemantis Porphyrii impudentiam coercerent.

§. 3. Rationes Erasmi nullius momenti sunt. Est Christus solus veritas, nec tamen Apostolorum Scriptura mendaces, quia in illa loquitur veritas. Mentiri potuerunt & Apostoli, sed cum Spiritu sancto agentibus locuti sunt, aut scripserunt, nec fallere, nec falli potuerunt. Dissensit a Barnaba Paulus; & errare hac in re potuit alteruter; at non in dogmatum expositione, sed re externa, de Marco vel assumendo vel relinquendo. Vtrique sua fuit ratio, cui melior, ille nouit, qui corda scrutatur & renes. Paulus respuit defectorem operis Dominici; Barnabas redeuntem amplectitur. at in Scriptura tradenda ne hic, nec ille aberrauit. Quod ad librorum menda attinet, non sunt illa Spiritus, vel Apostolorum, quae ex aliis exemplaribus facile corriguntur: & ea pauca sunt, de plerisque certo constat.

VERSVS II.

Et procidentes adorauerunt eum.

QUESTIO I.

Quomodo adorauerunt?

§. 1. **Q**uia dicuntur intrasse domum, plerique putant, hospitium Iosephum interea quassisse, dilapsis qui censi fuerant. Ita Maldonatus, alijque Plures Hieronymum Epist. 17. & 18. sequuntur, & in spelunca adoratum aiunt. Res incerta est. Nam Hebraicum *בית* quamuis habitationem significat. Ita in quo quis habitat. Sic Psal. 84. 4. Nidum significat. 1. Reg. 7. 1. Sepulchrum. Exod. 12. 19. dicitur *בית* domus laci.

§. 2. De errore Caluini, Piscatoris atque aliorum, qui eundem tantum adorationem Orientali more arbitrantur, supra dixi. Alter error grauior est Vbiquitarianum, qui carnem Christi nimium adorant, non ut Deo hypostatice tantum unitam; sed ut diuinis attributis dotatam, aeternam, omnipotentem, & humanitatem Deitati parem faciunt, naturarum proprietas confundentes. Hac de re ita orthodoxi sentiunt, Christum adorari eo cultu, qui vero Deo debetur; Deus enim est. Deinde cultum istum deriuari etiam quodammodo ad humanitatem; quae diuina personae hypostatice coniuncta est, non quod in eam terminetur, eamque ut obiectum habeat, sed improprie, quemadmodum vestis adorari dicitur, cum Rex adoratur, & corpus coadoratur, cum anima; quamuis in veras, similitudine aliqua dissimilitudo sit. Denique potest quispiam cogitatione atque animo solam in Christo humanam naturam spectare, eamque ut Deo gratam, omnibus creaturis maiorem, minorem cultu adorare. Quemadmodum illi qui Christum in hac vita, signati Deum esse, velut virum sanctum, & Prophe-

tam adorabant. Non enim, si quis ita adorare velit, Deum esse negat, sed cum duae sint naturae, duo intellectus, & voluntates, humanitatem hyperdulia adorant. Hoc tamen nec facile faciendum iudicio priuatum, & publice nunquam; ne illo modo adorationis diuinitatem negare videamur. Adoremus igitur Christum Deum, ut & Magos fecisse testatur S. Leo, Serm. de Epiphania. *Adorant magi in carne verbum, in infantia sapientiam, in infirmitate virtutem, in hominis veritate Dominum maiestatis.* Porro munera non tantummodo orientali ritu, sed mysterio, omnium iudicio obtulerunt, Deum, hominem, regem professi.

VERSVS 12.

Et responso accepto in somnis.

QUESTIO II.

Rectene noster dixerit Responso?

§. 1. **L**eue est, non omittendum tamen, quod Beza nostrum interpretem carpit, *ἡ δὲ ὁρασις* vertit ipse, diuinitus admoniti. Vulgata, inquit, *Responso*, non satis proprie; quia percontantibus datum responsum datur. Erasmus, oraculo admoniti. Ego vero *ἡ δὲ ὁρασις* religionem nullam statuo in vocebulis; tamen oraculum lubens refugio, veluti idolorum superstitione contaminatum. Contemnerem ista, nisi viderem Bezam aliosque suis in commentariis solis istis se iactare. Critico igitur respondeamus. Graeco est *ἡ δὲ ὁρασις*, hoc est, oraculo admoniti, Syrus habet *בְּחִלְיוֹתָיו* & visum est illi in somno. Recte vero noster *Responsum* vertit *ἡ δὲ ὁρασις*. Et si enim facile concederemus, quod Beza asserit, *Responsum non nisi percontantibus dari*; non tamen nobis reuelatum est, Magos inter gaudia, precelique de itinere Deum non percontatos. Christum esse credebant, longo itinere venerant, adorant; de reditu, omnique vitae ratione in posterum agenda instructi cupuerunt. Nec dabitur eis de reditu ad Herodem ancipites fuisse. Tyrannum viderunt, turbatum, cruentum, profanum, nullum mitti ab Herode, nullum a gente Iudeorum legatum. A Iosepho de statu Republicae, & moribus Herodis edoceri potuerunt.

Pii cuiusque est tali in loco ac tempore omnia diuinae prouidentiae enixius commendare, auxilium ab ea petere. Ad haec ergo responsum acceperunt, itent per aliam viam in regionem suam. Responsum igitur est percontantibus datum. Quod si quispiam respondeat; interdum dari responsum ad ea, quae non rogabantur, sed rogari poterant; facile superciliosam censuram excutiet. Certe respondere ad tempus dicitur creditor, qui non appellatus rem dissoluit. Responsum diuini vocantur, quae rogati, vel non rogati essent. Virg. 9.

Nil me fatalia terrent

Si qua Phryges pro se tallant responsa Deorum.

Sic cum responso diuini dicuntur horrere Cassia regina. Sane tum de Romanis nihil scitanti erant Cassii.

§. 2. Iniuria etiam Erasmus reprehenditur, quod vertit *oraculum*, quasi vox ea contaminata sit. Oraculi primo quidem vetus interpres frequenter ea voce v. vox notatur, tam pro propitiatorio, quam diuino responso, est infatu. Cur autem diuina oracula non nominemus, est infatu, etiam oracula demonum? Augustinus cap. 6. de diuinatione Daemonum ea voce vtitur liberrime. Haec atque huiusmodi facultate multa Demones futura praenun-